

Аманбаева А.Ж.¹, Жұмабаева Ж.Т.²,

А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының
^{1,2} жетекші ғылыми қызметкерлері, ф. ф. к., Қазақстан, Алматы қ.,
e-mail: Aaisaule@mail.ru; janar_tolendi@mail.ru

ҒЫЛЫМИ ДИСКУРСТАҒЫ ОРФОЭПИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРОСОДИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Қазіргі таңда қазақ тіл білімінде дискурс мәселесі біршама зерттеліп, түрлері анықталды. Мақалада қазіргі қазақ тіл біліміндегі ғылыми дискурс мәселелері және ғылыми дискурстағы орфоэпиялық және просодикалық ерекшеліктер эксперименттік зерттеудің нәтижесінде талданып берілді. Қазіргі қазақ тіл білімінде дискурстың сөйлеу коммуникациясымен, адамның санасымен, яғни когнитивтік лингвистикамен тығыз байланыстылығы жайында көптеген ғалымдар өз зерттеулерінде жан-жақты қарастырып келеді. Алайда әрбір дискурстың ерекшелігін зерттеп, эксперименттік зерттеу жүргізу қазіргі кезде қажет-ақ. Әсіресе қоғам қайраткері ретінде танылып жүрген, ойын ашық айтатын ғалымдардың, саясаткерлердің дискурсын зерттеп, ондағы орфоэпия мен просодика мәселелерін зерттеу заман талабына сай қажеттіліктен туындап отыр. Осымен байланысты қазіргі жастардың сөзінде орфоэпиялық норма сақталмай келеді. Сондықтан мақалада просодикалық және фонетикалық тұрғыдан талданған мәтіннің орфоэпиясы үлгі ретінде ұсынылып беріледі. Сонымен қатар эксперименттік зерттеуге қазақ тіл білімінде өзіндік орны бар белгілі ғалым профессор Ф. Оразбаева мен М. Малбақовтың дискурсынан үзінді алынды. Зерттеу барысында ең алдымен ғалымдардың дискурсындағы орфоэпиялық норманың сақталуы және просодикалық, яғни интонациялық жағынан өзгешеліктері негізге алынып, эксперимент жасалды. Интонациялық белгілер аудиторлық зерттеудің нәтижесінде қойылып, талданды және интонациялық жағынан ерекшелігі көрсетілді.

Түйін сөздер: дискурс, сөйлеу коммуникациясы, просодика, интонация, орфография, орфоэпия, акустика, интонама, прагматика, норма.

Amanbayeva A.Zh.¹, Zhumabayeva Zh.T.²,

^{1,2} Candidate of Philological Sciences, senior scientific researcher
of A. Baitursynuly Institute of Linguistics, Kazakhstan, Almaty,
e-mail: Aaisaule@mail.ru; janar_tolendi@mail.ru

Orthoepic and prosodic features of scientific discourse

The article describes the orthoepic and episodic features of modern scientific discourse. Since discourse is a polysemantic concept in linguistics. Types of discourse: scientific, business, military, poetic, advertising, oratory, children's, economic, pedagogical, electronic, etc. The Features and diversity of each type of discourse is considered in scientific research. Therefore, it is necessary to comprehensively consider the application of discourse and its features in modern linguistics. The article deals with the orthoepic and intonation features of scientific discourse on the basis of experimental research. There is a need to consider the features of each discourse, the study of experimental research. Especially at this time it is important to study the orthoepy and prosodic of politicians, scientists, well-known public figures, as well as the study of their discourse. The orthoepic norm among young people is not observed. Therefore, the article considers phonetics-prosodic analyses of the material and gives the orthoepic norm of the text. The article also analyzes the scientific fragments of the text of the discourses of scientists-professors F. Orazbayeva and M. Malbakov. In the course of the study, the orthoepic norms, prosodic and intonational features of the discourses of scientists were analyzed and on the basis of experimental analyses, the orthoepic, prosodic, intonational models of fragments of texts were proposed. As a result of classroom analyses, intonation marks of the text are inserted and intonation features of each discourse of philologists are analyzed.

Key words: discourse, speech communication, prosody, intonation, spelling, orthoepy, acoustics, intonema, pragmatics, norm.

Аманбаева А.Ж.¹, Жұмабаева Ж.Т.²

^{1,2} к. ф. н. ведущие научные сотрудники Института языкознания
им. А. Байтурсынова, Казахстан, г. Алматы,
e-mail: Aaisaule@mail.ru; janar_tolendi@mail.ru

Орфоэпические и просодические особенности научного дискурса

В статье описываются орфоэпические и просодические особенности современного научного дискурса. Так как дискурс является многозначным понятием в лингвистике, различают типы дискурса: научный, деловой, военный, поэтический, рекламный, ораторский, детский, экономический, педагогический, электронный и т.д. Особенности и разнообразие каждого типа дискурса рассматриваются в научных исследованиях, необходимо всесторонне рассматривать применение дискурса и его особенности в современном языкознании. В статье рассматриваются орфоэпические и интонационные особенности научного дискурса на основе экспериментального исследования. Возникает необходимость рассмотреть особенности каждого дискурса путем экспериментального исследования. Особенно сейчас актуально изучение орфоэпии и просодика политиков, ученых, известных общественных деятелей, а также исследование их дискурса. Не соблюдается орфоэпическая норма среди молодежи. В статье рассматривается фонетико-просодические анализы материала и дается орфоэпическая норма текста. А также анализируются научные отрывки текста дискурсов ученых-профессоров Ф. Оразбаевой и М. Малбакова. В процессе исследования были проанализированы орфоэпические нормы, просодические и интонационные особенности дискурсов ученых и на основе экспериментальных анализов предложены орфоэпические, просодические, интонационные модели отрывков текстов. В результате аудиторных анализов вставлены интонационные пометки текста и проанализированы интонационные особенности каждого дискурса ученых-филологов.

Ключевые слова: дискурс, речевая коммуникация, просодика, интонация, орфография, орфоэпия, акустика, интонация, прагматика, норма.

Кіріспе

Дискурс – сөйлеу коммуникациясы арқылы жүзеге асатын адресант пен адресат арасындағы қарым-қатынас. Тіпті кейде қарым-қатынас дегеннен гөрі оның ауқымының терең екендігін де айтуға болады. Өйткені дискурс бір жағынан когнитивтік, яғни адамның санасымен, ой қорытуымен байланысты құбылыс болса, ал екінші жағынан коммуникативтік құбылыс, яғни адамдар арасындағы қарым-қатынасты білдіреді. Жалпы сөйлеу коммуникациясы үш түрлі қатысымды локутивті, иллюкутивті, перлокутивті акт арқылы жүзеге асады. Біріншісі локутивті акт ол адресанттың екінші бір адресатқа бағытталған сөзі болса, ал иллюкутивті акт адресант пен адресат арасындағы түсіну процесі, ал перлокутивті акт сөйлеу коммуникациясынан кейінгі процесс, яғни шешімі болып табылады. Сол себепті дискурс белгілі бір коммуниканттар арасындағы байланыс деген ұғымды білдіреді. Осы жайында «Сөз актісінде екі сана – адресанттың және адресаттың санасы жұмыс істейді. Осы екі сананың мүмкіндігінше бір-біріне сәйкес келуі коммуникацияның сәтті болуына оң әсерін тигізеді» деген тұжырым жасалған (Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации., 1990: 115). Н.Д. Арутю-

нова: «Дискурс – тілден тыс – прагматикалық элеуметтік мәдени, психикалық факторларды біріктіретін байланыс мәтін, оқиғалық аспектідегі мәтін, белгілі мақсатқа бағытталған элеуметтік әрекет ретінде қаралатын сөйлеу. Адамдардың когнитивтік санасында өзара қарым-қатынас механизміне қатысатын компонент. Дискурс, бұл – «өмірмен біте қайнасқан» сөз» (Арутюнова Н.Д., 1999: 335)

Эксперимент

Қазіргі таңда ғалымдар дискурстың түрі көп екенін, қолданысына қарай бірнеше түрге бөлінетінін айтады. Мәселен *ғылыми дискурс, іскери дискурс, әскери дискурс, поэтикалық дискурс, жарнама дискурсы, шешендік дискурс, балалық дискурс, экономикалық дискурс, педагогикалық, электрондық дискурс* т.б. (Сүлейменова Э.Д., 2006: 46). Дискурстың бұл түрлері әрбір сала бойынша жүзеге асып, өзіндік ерекшеліктері арқылы сол саланың дамуына негіз болады. Әрбір дискурстың жүзеге асуында өзіндік ерекшеліктер бар. Мәселен әскери дискурста белгілі бір заң аясында «полигон аймағында қарулы күштердің дайындығы мен қақтығыстар» жайында, елдің бейбітшілігі жайында сөз қозғалатын болса, ал техникалық дис-

курста техника саласына қатысты терминдерді қатыстыра отырып сөйлеу негізге алынады. Яғни қай салада болса да сол саланың мамандарының қатысуы арқылы дискурс орнап, сол істің орындалуына негіз болады. Осы орайда ресми және бейресми қатынастағы дискурстың өзіндік ерекшеліктері бар. Яғни ресми қатынастағы дискурсқа әскери, іскери, саяси, ғылыми т.б. дискурсты жатқызатын болсақ, ал бейресми дискурсқа сөйлеу, поэтикалық, көркем дискурсты жатқызуға болады. Мәселен іскери дискурс мәтін мен мәдени-әлеуметтік, психологиялық факторлардың негізінде туындайды. Тілдік коммуникацияда когнитивтік компонент болады. Яғни коммуникацияға түскен әрбір коммуниканттың санасында жинақтаған аялық білім болады (Базарбаева З.М., 1996: 46). Яғни аялық білім коммуникацияға түсу барысында байқалып, «ресми қатынаста қандай сөздің айтылу қажеттілігі, бейресми қатынастағы дискурсты ресми қатынаста қолдануға бола ма?» – дейтін болсақ, әрбір дискурстың өзіндік қолдану аясы болады. Осы орайда профессор Н.Уәли: «Коммуникациядағы когнитивтік компонентке коммуникацияға қатысушылардың нақты қарым-қатынасты жүзеге асыру үшін қажетті әртүрлі білімдер жүйесін, яғни коммуниканттар ресми сөзде отбасындағыдай сөйлеуге болмайтынын, әлеуметтік ситуацияның басқа екені жөнінде ресми қарым-қатынастың этикасы, этикеті болатыны жөнінде білім жүйесінің болуы, сонымен бірге адресанттың өз әріптесінің әлеуметтік сипаты (қай әлеуметтік жікке жататыны, жасы, темпераменті, жынысы т.б.) жөнінде білімінің болуы іскери дискурстың когнитивтік компоненттері болып табылады» деген пікір білдіреді (Уәли Н., 2007: 21). Яғни *іскери дискурста* күрделі синтаксистік құрылымдар арқылы немесе сипаттап көркем тілмен жеткізуден гөрі, ықшам, нақты, белгілі бір дайын стандарттардың үлгілеріне салу негізге алынады. Яғни сөзді барынша ықшамдау және мазмұнын неғұрылым сығымдап беру іскери қатынастың негізгі критерийі десе де болады. Осы сияқты әскери, техникалық, экономикалық, электрондық т.б. дискурстар ресми стильде, нақтылыққа құрылған болса, ал поэтикалық, көркем, газеттік, публицистикалық т.б. дискурстардың стилі басқаша, яғни өз ойын көркемдеп, әсерлі етіп беруге негізделеді.

Осы орайда профессор Н.Уәли *көркем дискурс* бойынша өз көзқарасын білдіріп, автор мәтінді жазғанда өзінің санасындағы тілдік парадигмадан (вертикал түзуден) тілдік

бірліктерді таңдап алып, ой елегінен өткізетінін және ой елегінен өткен бірліктер синтагмалық (көлбеу түзу бойынша) тізбекке түсетінін айтады. Сонда-ақ автордың «нені айтсам?», «қалай айтсам?», «кімге айтсам?» деген ойша сөзі мәтіндік құрылымда көрініс тауып, сөз актісінің бір бүтінге айналатыны, сонан соң екінші кезеңде оқырман автордың нені, кімге, қалай және қандай мақсатта айтқанын және идеясын танып, қабылдаған соң ғана толықтай коммуникацияның орнайтынын айтады. Яғни көркем дискурста автор мен оқырман арасында коммуникация орнап, әдеби тіл нормасы сақталып жазылады.

Сөйлеу дискурсының өзіндік ерекшеліктері бар. Ауызекі сөйлеу кезінде адресант пен адресат арасында бейресми қатынас орнап, яғни вербалды және бейвербалды коммуникация жүзеге асады. Дискурстың басқа түрлеріне қарағанда сөйлеу дискурсын күрделі десе де болады. Өйткені адресант пен адресат арасындағы сөйлеу коммуникациясы кезіндесөйлеушінің әлеуметтік рөлі, психологиясы мен эмоциялық күйі анық көрініп, дайындықсыз өтеді. Профессор Н.Уәли: «*Сөйлеу тілі* – әдеби тілдің бейресми жағдаятта қолданылатын, адресант пен адресаттың тікелей қатысуымен диалог түрінде жүзеге асатын ауызша түрдегі (спонтанды) машықты сөз. Осы сипатына байланысты сөйлеу тілін бейресми дискурс деп атауға болады» – деп көрсетеді (Уәли Н., 2007: 42). Сөйлеу дискурсының тағы бір ерекшелігі ым, ишара, интонация (әуен, үдемелік, қарқын, кідіріс, әуез), реплика арқылы сөйлеу коммуникациясы толық орнап, өзара түсіністікке жол ашылуында жатыр. Сондай-ақ сөйлеу тіліне эстетикалық реңк беретін стильдік құралдар (метафора, метонимия, астарлы сөз, аллюзия, перифраза т.б.) бар. Ол сөйлемнің қабылдаушыға эмоционалдық тұрғыдан әсерлі, астарлы етіп жеткізілуіне негіз болады. Мұндай стильдік қолданыс көркем дискурсқа да тән. Осы орайда А.М. Пешковский: «Кісі сезімін сөз арқылы жеткізу мүмкін емес, оны тек интонация арқылы ғана беруге болады» – деп, сөзден гөрі интонацияның атқаратын қызметінің маңызды екенін көрсетеді. Яғни көркем дискурс адам танымымен байланысты болып, көркем шығармалар арқылы оқырманға әсер етуді көздеп қана қоймай, интонацияны да ескереді (Пешковский А.М., 1959: 22). Ал ғылыми дискурстың ерекшелігі, онда нақты бір тұжырымды ой, дәлелді пікір аясында сөз қозғалып, сол тұжырымның орындалуына негіз болады. Яғни адресант пен адресат арасында

дискурс орнау үшін идеяның ортақ болуы, дәлел мен тұжырымның нақты болуы қажет. Ғылыми дискурс тек сол сала мамандарының арасында ғана жүзеге асары анық. Ғалым Н.Уәли «Ғылыми стильде адресат факторы «маман» – «маман» деген формулаға сай қолданылады, адресаттың білім деңгейлері шамалас болады, екеуіне де ортақ білім қоры болады» (Уәли Н., 2007: 18).

Қазіргі таңда қоғам қайраткерлерінің дискурсы аясында зиялы қауым ретінде танылатын ғалымдардың дауысын жазып, көпшілікке таныту, сондай-ақ акустикалық жағынан зерттеу арқылы зиялы қауым өкілдерінің дауысындағы просодикалық және орфоэпиялық ерекшеліктерін анықтау, әрі зерттеу қажет болып отыр. Өйткені қазіргі кезде қазақ тіл білімінде дискурс мәселесі жан-жақты зерттеліп жатқанымен, оны орфоэпия және просодика тұрғысынан эксперименттік әдістер арқылы зерттеу қажет қалып отыр. Сондықтан ғалымдардың дауысын жазып, көпшілікке ұсыну қажет.

Қазіргі қоғамда орфография мен орфоэпиялық норманы сақтамау белең алып келеді. Яғни қалай жазылады, солай оқу дәстүрі тіліміздің заңдылығын бұзып келеді. Әсіресе жастардың, журналистердің тілінде ерекше байқалады. Сол себептен ғалымдардың, қоғам қайраткерлерінің дауысын жазып, эксперименттік әдістер арқылы зерттеу негізге алынып отыр. Яғни әрбір адам орфография мен орфоэпияны ажыратып, ереже бойынша дұрыс жазып, дұрыс сөйлеуге машықтанған жөн. Яғни жазылым бойынша оқымай, айтылым нормасын сақтаған жөн. Профессор Н.Уәли: «Жазғанды оқу дегеніміз – жазба кодта ауызша кодқа көшіру. Дыбысталған сөз бен қағазға түскен сөздің жүйесі дәлме-дәл сәйкес келмейді. Жазу-сызу тарихында ауызша таңбалар мен жазба таңбалардың өзара тепе-тең түскен жүйесі болған емес. Тіпті ондай жазба жүйесінің қажеті жоқ, өйткені ауызша сөздің небір физикалық, математикалық элементтері «қағаз сыртында» қалып қояды да, жазуда мағынаға қызмет ететіндері ғана ескеріледі» (Уәли Н., 2007: 28) – деп жазған мәтінді оқу кезінде орфоэпияның ерекшелігін көрсетеді. Осы орайда эксперименттік зерттеуге қазақ тіл білімінде өзіндік орны бар белгілі ғалым профессор Ф. Оразбаева мен М. Малбақовтың дискурсынан үзінді алынып отырмыз. Зерттеуде ең алдымен ғалымдардың дискурсындағы орфоэпияның сақталуы және просодикалық, яғни интонациялық жағынан өзгешеліктері негізге алынды. Интонациялық белгілер аудиторлық зерттеудің нәтижесінде

қойылды. Аудиторлық талдауға келесі міндеттер қойылды: сөйлеу кезіндегі синтагма аралары тік сызықпен (|), фразедағы кідірісті көлбеу сызықпен (–) белгіленді. Негізгі тон жиілігінің (әуен) қозғалысы бес түрлі бағытта көрінеді: көтеріңкі↑, бәсең↓, бір сыдырғы→, бәсең-көтеріңкі↑↓, көтеріңкі- бәсең↑↓. Сегменттердің айтылу қарқынын анықтау: баяу, орташа, жылдам. Дауыс үдемелігін айқындау: күшею <, азаю>.

Ф. Оразбаева: >Белгілі бір→/тұлға жайлы→/ ой толғап, – ↑/сөз айтар тұста – ↑/ең алдымен→/ол тұлға кім? ↑<Оның тұлғалық бейнесін / недеңгөруге болат? ↑деген сауалдарға→/жауап іздейтініміз хақ. ↓<Бұл адамның↑/қоғамға, ↓/ел-жұртұна сіңірген↑/еңбегін↓/бағалаудың ↑/адам танудың↑/басты ұстанымы→. <Кезгелген адамның↑/өскөн→, – өнгөн ортасын→, / оған өмүр сילהан→/ата-анасын, – ↓/ олардың тегін зерделеу арқылы біз – ↑/сол адамының→/ қайраткерлік, →/ ғалымдық, →/ суреткерлік, →/ түптөп кегенде↑/онұң адамдық, ↑/ тұлғалық болмыс-бітімін→/жан-жақты тануға↑/ мүмкүндік аламыз. >↓<Үйткені↑ – тұлғаның↑/ тегі мен / өскөн↑, қалыптасқан ортасы↑ – / оның бойына→/даралық қасиеттер дарытат↓. /<Қазақтың↑/тілтану ғылымында ғана емес, ↑/ жалпы – ұлттұң рухани әлемінде→>/ өз биігі↑/ өрүсі бөлөк→/өз кеңістігі бар→/<академик Рәбиға Сыздық сынды↑/біртуар қазақ қызының→/өмүр белестеріне – →/ғылымдағы өнүгелі жолына→/зерсалған жанның↑/тұлға болмұсын ашар↑/осындай тегінен тараған, →/өскөн ортасы қалыптастырган→/өзүндүк қасиеттерін аңғармауы→/мүмкүн емес.>↓/

Профессор Ф. Оразбаеваның айтылымында буын үндестігі мен орфоэпиялық норма жақсы сақталған. Әсіресе просодикалық, яғни интонациялық жағынан келгенде әр сөйлемде өзіндік ырғақ, әуен жақсы көрініс тапқан. Мәтінді оқу барысында ғалымның прагматикалық жағынан адресант пен адресаттың (сөйлеуші мен тыңдаушы) түсінісе алуын негізге алып, дауыс үдемелігін, қарқынның көрсеткішін, сондай-ақ сөйлем аралығында жасалған кідірістерді орынды қолдана алғандығын байқауға болады. Яғни оқылымда сөйленімнің түсінікті әрі адресатқа анық болу қажеттілігін мақсат еткендігі көрініп тұр. Ғалымның дауысында ерекше әуез (тембр) бар.

М. Малбақов: <«Тарих-и Рашиди» – →/деректемелік құндұлұғы зор →/еңбек↓. <Үстіміздегі жылы ↑/республикамыздың жұртшұлұғы ↑/→мына қазақ хандығының құрұлғанына↑/ бес жүз елу жыл толұу↑/ – кеңінен атап

отуде.→ /<Хандықтың ↑/бір мың төрт жүз алпыс бесінші жылы →/құрұлғандығы туралы нақты деректің→/Мұхамед Қайдар Дулаттың →/<«Тарих-и Рашиди» атты еңбегінде↑/аталатыны туралы – →/>ғылыми жұртишұлық↑/–жақсы білет→. /Мұғұлұстанның ↑/ – екі жүз жылдық тарихын баяндайтын→/«Тарих-и Рашиди»→/ – екі дәптерден тұрат→. /Бірінші дәптерде↑/жетпіс тарау болса, – ↑/↓>ал екінші дәптерде↑ – /жүз он жеті тарау бар. ↓/<Мұхамед Қайдар бабамыздың↑/бұл еңбегі ↑/–қазақ тіліне→/ тұңғұш рет→/>белгілі шығыстанушы ғалым→/Ислам Жеменейдің тарапынан аударылып, –↑/екі мың үшүнші жылы→/ Алматыда басылып шыққан болатын. ↓/<Ислам Жеменейдің↑/аталмыш шығарманың↑/парсы тіліндегі↑/араб графикалық басылымы бойынша жасаған→ текстологиялық еңбегі ↑/>Тараз қаласында – ↑/екі мың он төртүнші жылы→/ баспа жүзүн гөрд.↓

Нәтижелер мен пікірталас

Профессор М. Малбақовтың ғылыми дискурсында әр сөйлемді оқу барысында интонациялық жағынан негізгі тон жиілігінің, яғни әуен көрсеткішінің бірден көтеріліп, түсуі ерекше мәнге ие. Өйткені сөз басында тиянақсызкөтеріңкі интонамамен басталған синтагма, сөз соңына қарай тиянақты болып бәсеңдей түскен. Интонациялық жағынан келгенде сөз басында әуеннің көтерілуі мен сөз соңында тиянақты интонамамен оқығандығы, ғалымның мәтінді оқу барысындағы терең толғанысын көрсетеді. Сондай-ақ әр синтаг-

маның аралығындағы физиологиялық кідіріс орынды жасалған. Егер де орынсыз кідіріс жасалса, мағынаға әсер етіп мағыналық жағынан түсініксіз болып қалар еді. Дауыс үдемелігі де маңызды тұстарында күшейіп, маңызды емес тұсында баяу айтылғандығы байқалады. Бұның өзі прагмалингвистикалық жағынан келгенде тыңдаушының қабылдауын ескергендігі көрініп тұр.

Ғалымның дискурсында орфоэпиялық норма жақсы сақталған. Әсіресе келеді, біледі сөздеріндегі соңғы қысың дауыстыдан кейін келетін <д> дауыссызының [т] түрінде айтылуы байқалады (келеді – келет, біледі – білет). Бұнда <д>-ның [т] түріндегі варианты соңына қарай ұяңның қатанданып айтылуы байқалып, сөйлеу нормасына сәйкес келеді. Яғни орфоэпиялық норманың сақталғандығы байқалады. Зерттеу барысында ғалымдардың айтылымы қазақ тілінің нормасына сай әрі интонациялық жағынан әуезді екендігі байқалды.

Қорытынды

Қорыта келгенде ғалымдардың дискурсынан «сөзге ысылған, тіл түйсігі жоғары адамдар (коммуникативтік тұлға) ауызша мен жазбаша норманы шатастырмайды» деген ұғым туындайды. Болашақта қоғам қайраткерлерінің оның ішінде зиялы қауым ретінде танылып, халық алдында өзінің ой-тұжырымын жария етіп жүрген ғалымдардың ауызша сөзі үлгі ретінде алынып, дауысы институттың фонетика бөлімінде дыбыс қоры ретінде сақталатын болады.

Әдебиеттер

- Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М., 1990. – 136 с.
 Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1999. – 896 с.
 Сүлейменова Э. Дискурс в дискурсе казахстанской лингвистики. – Алматы, 2006. – 69 с.
 Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. – Алматы, 2007. – 49 б.
 Клюев Е.В. Речевая коммуникация. – М., 1998. – 224 с.
 Базарбаева З.М. Қазақ тілінің интонациялық жүйесі. – Алматы: Ғылым, 1996. – 225 б.
 Артемов В.А. Экспериментальная фонетика. – М., 1956. – 227 с.
 Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – 207 с.
 Гойхман О.Я., Надеждина Т.М. Основы речевой коммуникаций. – М., 1997. – 269 с.
 Пешковский А.М. Интонация и грамматика // Избранные труды. – М., 1959. – 453 с.

References

- Artemov V. A. (1956) Eksperimentalnaia fonetika [Experimental phonetics]. Moscow: 1956. 227 p. (In Russian).
 Arutyunova N. D. (1999) Iazik i mir sheloveka [Language and the world of man] M., 1997. 896 p. (In Russian).
 Arutyunova N. D. (1990) Diskurs Lingvistisheskiensiklopedisheskiislovar [Discourse Linguistic encyclopedic dictionary] Moscow, 1990. 207 p. (In Russian).

- Bazarbaeva Z. M. (1996) Qazaqtilininintonatsialukjuiesi [The System of intonation in the Kazakh language]. Almaty: Nauka, 1996. 225 p. (In Kazakh).
- Goikhman O., Nadezhdina T. M. (1997) Osnovireshevoikommunikasii [Fundamentals of speech communication]. Moscow, 1997. 269 p. (In Russian).
- Klyuev E. V. (1998) Reshevaiakommunikasia [Speech communication]. M., 1998. 224 p. (In Russian).
- Peshkovsky, A. M. (1959) Intinatsiaigrammatika [Intonation and grammar]. Moscow: 1959. 453 p. (In Russian).
- Reshevoeivoizdeistvie v sferemassovoikommunikasii (1990) [Speech influence in the field of mass communication]. M., 136 p. (In Russian).
- Suleimenova E. (2006) Diskurs v diskurse Kazahskoi lingvistiki [Discourse in the discourse of Kazakh linguistics]. Almaty, 2006. 69 p. (In Kazakh).
- Yali N. (2007) Qazaq soz madenietinin teorialuk negizderi. [The theoretical basis of Kazakh verbal culture]. Almaty, 2007. 49 p. (In Kazakh).